

Hammartorpmossen

Fastigheten Salsta 7:3, Flens socken & kommun, Södermanlands län.
Arkeologisk utredning.

Patrik Gustafsson Gillbrand

Hammartorp mossen

**Fastigheten Salsta 7:3, Flens socken & kommun, Södermanlands län.
Arkeologisk utredning.**

Patrik Gustafsson Gillbrand

Sammanfattning

Under en dag i maj 2022 utförde Sörmlands Arkeologi AB en arkeologisk utredning av ett område strax väster om Flen som kallas Hammartorp mossen. Precis som platsens namn antyder utgjordes området av en fin våtmark. Arbetsinsatsen utfördes eftersom kommunen önskar utveckla området genom att bland annat anlägga en ny stig samt att sätta upp informationsskyltar. I närområdet finns till exempel flera boplatser från stenålder, en grav från järnålder, lämningar efter ett torp och äldre övergivna åkermarker. Lämningarna gjorde att det fanns misstanke om att det kunde finnas fler fornlämningar vid mossen. Vid utredningen påträffades inget av arkeologiskt intresse.

Rapporten laddas ned via
www.sormlandsarkeologi.se

eller beställs från

Sörmlands Arkeologi AB
Tideliussgatan 37
118 69 Stockholm

mail@sormlandsarkeologi.se

Grafisk form och layout: Lars Norberg
Kart- och ritmaterial: Patrik Gustafsson Gillbrand
Omslagsfoto: Runstenen U692 på Oknö i Mälaren.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

© Sörmlands Arkeologi AB
Nyköping 2022

Innehåll

Sammanfattning 2

Inledning 4

Syfte & målsättning 4

Genomförande 4

Resultat 4

Referenser 5

Administrativa uppgifter 6

Bilagor 7

Bilaga 1. Utdrag ur Sverigekartan med undersökningsområdets belägenhet markerat. Skala 1 000 000

Bilaga 2. Utdrag ur Terrängkartan med undersökningsområdets belägenhet markerat. Skala 1:50 000

Bilaga 3. Utdrag ur Fastighetskartan med fornlämningar och utredningsområde utmarkerade. Skala 1:10 000

Bilaga 4. Utdrag ur rektifierad historisk karta från 1748 över delning av skog. Skala 1:5 000

Bilaga 5. Fotodokumentation

Inledning

I enlighet med länsstyrelsens beslut (lst dnr 431-2318-2022) har Sörmlands Arkeologi AB utfört en arkeologisk utredning inom del av Hammartorp mossen som är belägen inom fastigheten Salsta 7:3 i Flens socken och kommun, Södermanlands län (bilaga 1-3).

Utredningen genomfördes den 19 maj år 2022. Projektledare samt fält- och rapportansvarig var Patrik Gustafsson Gillbrand. I fält deltog även Albin Eriksson. Båda är verksamma som arkeologer vid Sörmlands Arkeologi AB.

Den arkeologiska utredningen genomfördes med anledning av att Flens kommun planerar att utveckla Hammartorp mossen som våtmark, anlägga en ny stig norr om mossen samt att sätta upp informationsskyltar i området.

Hammartorp mossen ligger i västra utkanten av Flen och utredningsområdet omfattade en cirka 61 700 kvadratmeter stor yta som i huvudsak bestod av en skogbeksädd våtmark/mosse. Det aktuella arbetsområdet låg på nivåer mellan 45 och 50 meter över havet. År 2009 genomfördes en arkeologisk utredning av Stenhammarområdet och då ingick även en mindre del av aktuell mosse. Utredningen visade på en stor mängd kulturhistoriska lämningar som delvis låg i nära anslutning till Hammartorp mossen, exempelvis fossil åkermark och förhistoriska boplatser (Gustafsson 2009).

För att klargöra förekomst av fornlämningar som kan komma att beröras av arbetsföretaget, fattade länsstyrelsen i Södermanlands län i enlighet med 2 kap. 11 § i Kulturmiljölagen (1988:950) beslut om att en arkeologisk utredning skulle genomföras. Ansvarig för kostnaden var Flens kommun.

Syfte & målsättning

Syftet med den arkeologiska utredningen var att ta reda på om fornlämningar berörs av planerat arbetsföretag. Därtill skulle eventuella nyupptäckta fornlämningar preliminärt avgränsas inom utredningsområdet. Resultatet ska utgöra ett underlag för länsstyrelsens fortsatta handläggning av ärendet samt utgöra ett underlag för Flens kommuns fortsatta planering.

Genomförande

Inledningsvis utfördes en kart- och arkivstudie, vilken bland annat har omfattat historiska kartor tillgängliga genom Lantmäteriets digitala kartarkiv (www.lantmateriet/historiskakartor). Primärt har utgångspunkten varit den äldre ekonomiska kartan från mitten av 1950-talet samt den häradsökonomiska kartan från sekelskiftet 1900. Ytterligare kartmaterial har utgjorts av en delning av skog från 1700-talet. Vidare har ortnamnsregistret nyttjats (www.isof.se). Därutöver bearbetades och sammanställdes jordarts- och strandförskjutningskartor i syfte att få en fördjupad bild av terrängen och lämpliga lägen för potentiella lämningar inför fältarbetet (SGU). Vidare har uppgifter om lösfynd, forn- och kulturlämningar samt tidigare genomförda arkeologiska insatser eftersökts i Historiska museets digitala samlingar (www.historiska.se), i Kulturmiljöregistret, (www.fornreg.raa.se) och Sörmlands museums digitala arkiv (SMA).

Därefter genomfördes en fältinventering, för att klargöra förekomst av fornlämningar och möjliga fornlämningar inom det av länsstyrelsen angivna utredningsområdet. Syftet var att identifiera kulturhistoriska lämningar ovan mark samt terränglägen där fornlämning dold under mark kan förekomma, företrädesvis förhistoriska boplatser. Ett representativt urval av ytor och miljöer fotodokumenterades och beskrevs i text under fältarbetets gång. Ingen utredningsgrävning genomfördes.

Resultat

Kulturmiljön i anslutning till utredningsområdet är att betrakta som variationsrik med många olika typer av lämningar från flera förhistoriska perioder samt nyare tid (KMR). Lämningarna återfinns i första hand väster och söder om aktuellt arbetsområde (bilaga 3). De äldsta spåren av människor utgörs av boplatser från stenåldern (L1982:5191, L1982:5207 & L1982:5208). Vidare finns även en boplatz från brons- eller järnålder (L1982:5196) och intill den är en hällristning belägen i form av en berghäll med skålgropar (L1982:5194). Från samma tid här-

rör förmodligen en stensättning (L1985:6693). Från yngre tider finns bland annat en lägenhetsbebyggelse efter Norrtorp från 1700-talet (L1982:5195) och fossil åker (L1982:5188, L1982:5190, L1982:5193 & L1982:5215).

Från det äldre kartmaterialet kan man lyfta fram att mossen under 1700-talet kallades för *Barnmossen* (bilaga 4, LMS Akt C14-25:1). I framför allt Mellansverige förekommer ytterligare exempel på våtmarker med det ovanliga namnet (Ortnamnsregistret). Ett tolkningsförslag som lagts fram är att dessa mossar var platser där barn födda i lönndom grävdes ner (Franzén 1989, s. 87f). Tolkningen har dock ifrågasatts eftersom det inte finns några säkra belägg efter medeltid som berör utsättning av barn i de områden där Barnmossar finns (*Ibid*). Under 1800-talet ersattes dock namnet med *Hammartorpmossen* och cirka 150 meter sydöst om utredningsområdet låg ett torp med samma namn (RAK id JJ112-66-7 & JJ112-66-12). Torpet har legat under Stenhammars gods som är beläget ett stycke sydväst om utredningsområdet. Godsets ursprungliga namn var Släddhammar och omnämns i medeltida källor (Von Kraemer 1886, s. 1). Salsta gård är belägen ett stycke sydöst om utredningsområdet och utgjorde den norra utkanten av gårdens ägor. Stenhammar köpte det aktuella området av Salsta under början av 1800-talet (von Kraemer 1886, s. 23f). Salsta är ett platsnamn med förhistoriska anor (jfr Pamp 1988, s. 35ff).

I samband med inventeringsmomentet konstaterades att utredningsområdet till övervägande del bestod av en plan välbevarad våtmark i form av en mosse som ställvis var glest beväxt med barr- och lövträd. Mossen omgavs av branta sluttningar som till övervägande del bestod av berg i dagen. I arbetsområdets sydvästra del fanns en ”ö” i våtmarken som bestod av en markant rundhäll som delvis var trädbevuxen och med enstaka flyttblock (bilaga 5).

Inget av arkeologiskt intresse framkom vid den arkeologiska utredningens inledande skede, varför utredningsgrävning inte utfördes. Inga fynd samlades in.

Referenser

Digitala fastighetskartan med höjdkurvor, Södermanlands län. Lantmäteriet, Gävle.

Franzén, Gösta. 1989. Pålmossen Ett spulkralt ortnamn? I: *Saga och sed 1988*. Kungl. Gustav Adolfs akademis årsbok. Uppsala. S. 85-91

Gustafsson, Patrik. 2009. *Stenhammarsområdet*. Salsta 7:3, Flens socken och kommun, Södermanlands län. Särskild utredning. Sörmlands museum. *Arkeologiska meddelanden 2009:04*. Nyköping.

Jordartskartan. Katrineholm 9G NO. Skala 1:50 000. *Sveriges Geologiska Undersökning (SGU)*. Uppsala.

Kulturmiljöregistret/Fornsök (KMR). Riksantikvarieämbetet. Datauttag Södermanlands län (2022-04-03), Södermanlands län (www.fmis.raa.se).

Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS)

Aktbeteckning C14-25:1. Flens socken, Salsta nr 1-2, Delning av skog. 1748.

Ortnamnsregistret. Institutet för språk och folkminnen. www.isof.se/arkiv-och-insamling/digitala-arkivtjanster/ortnamnsregistret. Sökord: Barnmossen.

Pamp, Bengt. 1988. *Ortnamnen i Sverige*. Lund.

Rikets Allmänna Kartverks Arkiv (RAK)

RAK Id: J133-9G9i58. Ekonomiska kartans blad, Stenhammar. 1956.

RAK Id: JJ112-66-7 Häradskartan, Axelsberg 1897-1901

RAK Id: J112-66-12. Häradskartan, Sköldinge. 1897-1901.

Statens historiska museum (SHM).

Strandlinjekarta. Sveriges Geologiska Undersökning (SGU). <https://apps.sgu.se/kartvisare/kartvisare-strandfor-skjutningsmodell.html>.

Sörmlands museums arkiv (SMA)

Terrängkartan, Geografiska Sverigedata (GSD). Kartförlaget, Gävle. 2013. Källa: Lantmäteriet.

Von Kraemer, Robert. 1886. *Stenhammarsboken*. Stockholm.

Administrativa uppgifter

Projektnummer Sörmlands Arkeologi AB: 2217

Länsstyrelsens dnr: 431-2318-2022

Tid för utredningen: 2022-05-19

Personal: Patrik Gustafsson Gillbrand & Albin Eriksson

Belägenhet: N (X) 6547709,82 (Y) 589902,60

Koordinatsystem: SWEREF 99 TM

Höjdsystem: RH 2000

Undersökt yta: 61 700 m²

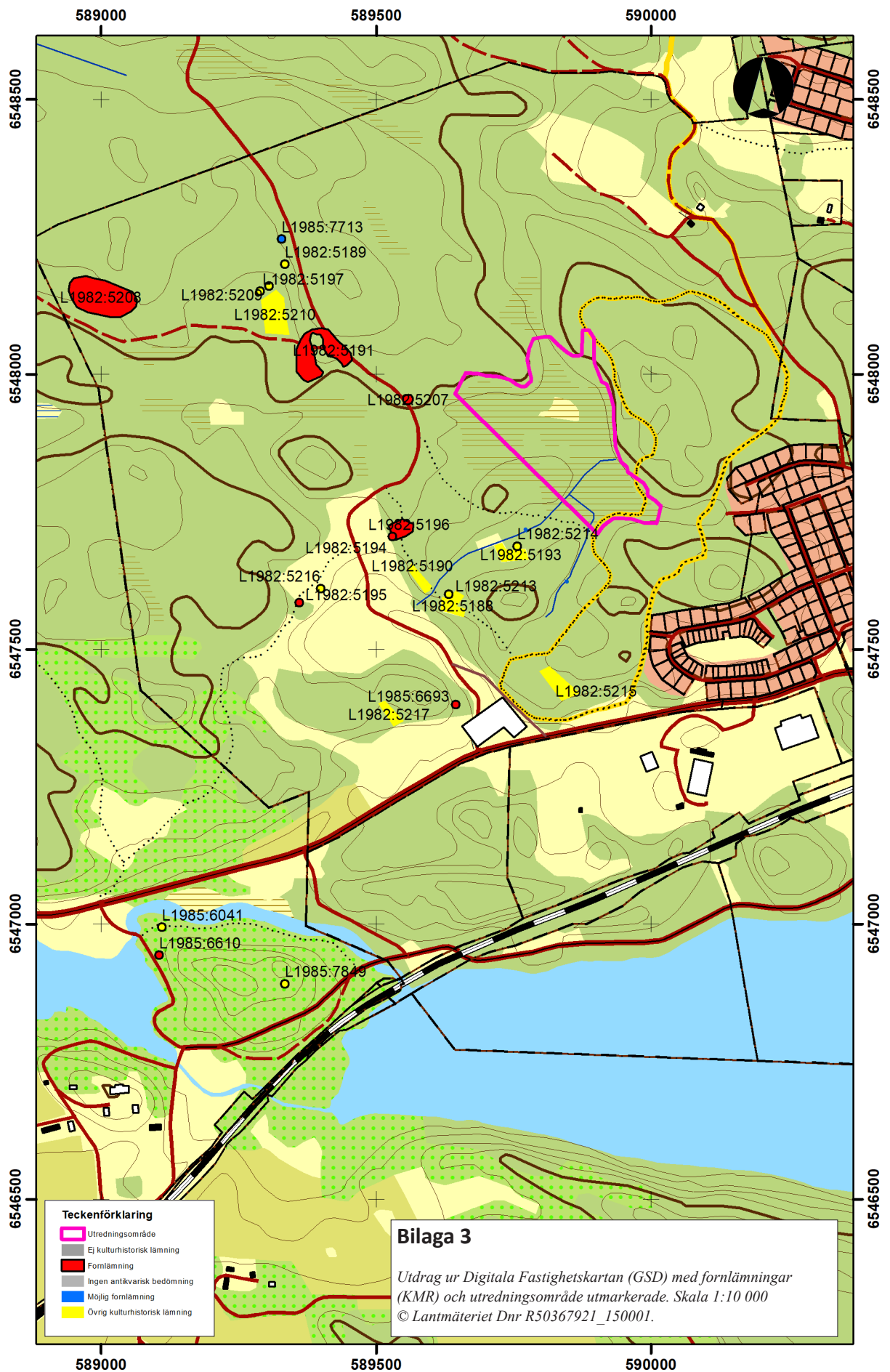
Inget analogt dokumentationsmaterial utöver rapporten föreligger. Digital dokumentation förvaras hos Sörmlands Arkeologi AB i väntan på meddelande från ATA angående rutiner för leverans av digitalt material.

Inga fynd samlades in vid utredningen.

Rapporten laddas ned via www.sormlandsarkeologi.se eller beställs från Sörmlands Arkeologi AB, Tideliussgatan 37, 118 69 Stockholm, mail@sormlandsarkeologi.se. Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY. <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv> © Sörmlands Arkeologi AB. Nyköping 2022.

Bilaga 5. Fotodokumentation

Översikt mot Hammartorp mossen. Bilden är tagen från väster. Foto: Albin Eriksson 2022, Sörmlands Arkeologi AB.

Utredningsområdets yttre gräns låg mellan den lågt liggande mossen till höger i bild och de branta bergssidorna till vänster i bild. Bilden är tagen från norr. Foto: Albin Eriksson 2022, Sörmlands Arkeologi AB.

I mossens sydvästra del fanns en "ö" i form av en hög till delar skogsbeväxt rundhäll med enstaka flyttblock. Bilden är tagen från väster. Foto: Albin Eriksson 2022, Sörmlands Arkeologi AB.

